

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

Наталія Калита

КЕРІВНИЦТВО ДІЯЛЬНІСТЮ КОЛЕКТИВУ

**Матеріали для семінарських занять
і самостійної роботи**

Дрогобич, 2019

УДК 37.091.113(075.8)

К 17

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 5 від 18.04. 2019 р.)*

Рецензенти:

Невмержицька О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Фриз П.І. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри культурології та мистецької освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Пантюк М.П. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Калита Наталія.

К 17 Керівництво діяльністю колективу : матеріали для семінарських занять і самостійної роботи : [для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальностей 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», 024 «Хореографія»]. / Наталія Калита – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. – 68 с.

Навчальний посібник укладений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Керівництво діяльністю колективу», затвердженої науково-методичною радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 22. 02. 2018 року). У посібнику систематизовано завдання до семінарських занять та самостійної роботи студентів. Рекомендується для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальностей 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», 024 «Хореографія».

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Семінарське заняття 1. Поняття колективу та його види.....	5
Семінарське заняття 2. Історико-педагогічне вчення про колектив.....	6
Семінарське заняття 3. Виховання особистості в колективі.....	8
Семінарське заняття 4. Соціально-педагогічні функції колективу та принципи його розвитку.....	10
Семінарське заняття 5. Проблема психологічного клімату в учнівському колективі.....	12
Семінарське заняття 6. Міжособистісні стосунки в колективі.....	14
Семінарське заняття 7. Управління діяльністю колективу.....	15
Семінарське заняття 8. Планування роботи в колективі.....	17
Семінарське заняття 9. Роль вчителя у процесі формування колективу..	18
Семінарське заняття 10. Напрями виховання в колективі.....	20
Семінарське заняття 11. Методика організації та проведення творчої діяльності в колективі.....	23
Семінарське заняття 12. Лідерство в колективі та проблема учнівського самоврядування.....	25
Семінарське заняття 13. Дискусійність питання дисципліни в учнівському колективі.....	26
Семінарське заняття 14. Конфлікти в колективі.....	28
Семінарське заняття 15. Організація виховного середовища в колективі	30
Семінарське заняття 16. Форми й методи керівництва діяльністю учнівського колективу.....	31
Підсумкові творчі завдання.....	34
Література.....	38
Словник термінів.....	44
Додатки.....	56

ВСТУП

В умовах демократизації виховання, дотримання прав і свобод людини питання про взаємини колективу й особистості набуває особливої гостроти. Протягом багатьох десятиліть вважалося, що особистість має безумовно підкорятися колективу. Сьогодні вітчизняна наука, опираючись на глибинні філософські концепції людини й досвід світової педагогічної думки, шукає нові способи керівництва діяльністю колективу, формування особистості учня в колективі.

Головна мета курсу – сформувати у майбутніх учителів цілісну систему поглядів на розвиток учнівського колективу та керівництво його діяльністю. Предметом вивчення дисципліни є колектив у процесі його становлення, розвитку та діяльності.

У результаті вивчення навчального курсу студент повинен знати: предмет, мету і завдання дисципліни, ключові поняття, напрями розвитку сучасної науки про методи керівництва колективом; загальні вимоги до організації роботи в учнівських колективах; закономірності розвитку колективу; роль вчителя в управлінні учнівським колективом; особливості організації самоврядування у колективі та його функції.

Оволодіти уміннями: застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності у процесі керівництва колективом; планувати роботу в колективі; проводити освітню роботу в учнівському колективі водночас з індивідуальною.

Пропонований посібник написано відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Керівництво діяльністю колективом». У ньому запропоновано завдання творчого характеру та питання для самостійного пошуку, представлено проєктивні технології забезпечення освітнього процесу. До основних тем курсу наводяться систематизовані завдання для самоконтролю рівня засвоєних знань. Основні поняття курсу містяться в короткому термінологічному словнику. Навчальний посібник рекомендований насамперед студентам і викладачам закладів вищої освіти.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

ТЕМА 1. Поняття колективу та його види

Мета: ознайомитись з предметом і завданнями дисципліни як науки; сформуванати основні поняття та терміни дисципліни; висвітлити основні ознаки та види колективу.

Ключові поняття: колектив, виховання, розвиток, клас, учнівський колектив.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Мета, предмет і завдання дисципліни.
2. Колектив як соціокультурне середовище виховання і розвитку.
3. Колектив, його ознаки та види.
4. Клас як учнівський колектив.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Колектив – це _____
2. Середовище – це _____
3. Виховання – це _____
4. Розвиток – це _____
5. Учніський колектив – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Що таке колектив? Оберіть для себе визначення та обґрунтуйте його.
2. Схарактеризуйте основні ознаки колективу.
3. Висловіть свою думку щодо видів колективу.
4. Визначте фактори формування колективу й охарактеризуйте їхнє значення для сучасної школи.
5. З'ясуйте шляхи формування учнівського колективу.
6. Схарактеризуйте клас як основний шкільний колектив.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Роль колективу у формуванні особистості».

Рекомендована література

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / О. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

3. Іванов І.П. Виховання колективістів / І.П. Іванов // Педагогічний пошук. – К. : Рад. шк., 1990.

4. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / С.Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

ТЕМА 2. Історико-педагогічне вчення про колектив

Мета: *ознайомити студентів з історією створення колективу; розкрити погляди педагогів минулого та сучасності на розвиток колективу.*

Ключові поняття: *колектив, виховання, учнівський колектив.*

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Учення про колектив у різних педагогічних парадигмах (парадигма авторитарної педагогіки та гуманістично орієнтованої).

2. Проблема колективу в українській гуманістичній традиції виховання (погляди Г. Сковороди, К. Ушинського, П. Юркевича, С. Русової).

3. Погляди А. Макаренка, В. Сухомлинського, Г. Ващенка, О. Вишневецького на формування учнівського колективу.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Особистісно орієнтоване виховання – це _____
2. Парадигма – це _____
3. Особистість – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Проаналізуйте сучасні теоретичні підходи до виховання особистості в колективі. Зазначте науковців – представників цих підходів.

2. Порівняйте й висловіть свою думку щодо ознак колективу, обґрунтованих Г. Ващенко і О. Вишневським.

3. Здійсніть порівняльний аналіз педагогічних систем А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського щодо поєднання індивідуального та колективістського підходів у вихованні особистості.

4. Доберіть конкретні приклади виховуючої взаємодії вчителів і учнів відповідно до стадій розвитку колективу.

5. Підготуйтеся й організуйте дискусію у групі на тему «Чи варто вчитися у А. Макаренка як створювати шкільні колективи?» Підбийте підсумки дискусії.

6. В.О. Сухомлинський писав: «Дитячий колектив лише тоді стає виховною силою, коли він підносить кожну людину, утверджує в ній почуття власної гідності». На якій стадії розвитку колектив набуває справжньої виховної сили? Які фактори сприяють його розвитку в сучасних умовах?

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Народні традиції та їхня роль у формуванні колективу».

Рекомендована література

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. видання / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. [для педагогів, виховників, молоді і батьків]. Т. 1 / Г. Ващенко ; Пед. т-во ім. проф. Г. Ващенка. – 3-є вид. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 191 с.

4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / О. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

5. Макаренко А.С. Вибрані твори : в 7 т. – Т. 5. – К. : Рад. шк., 1954.

6. Прищак М.Д. Трансформація освіти України: пошук парадигми / М.Д. Прищак // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 35. – С. 30–33.

7. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1973. – 531 с.

8. Скотний В.Г. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному : монографія / В. Скотний. – Дрогобич : Вимір, 2004. – 348 с.

9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти томах. – К. : Радянська школа, 1976 – 1977.

10. Ушинский К. Человек как предмет воспитания (Опыт педагогической антропологии), том I / К.Д. Ушинский. Собрание починений : в 11 т. – Т. 8. – Москва–Ленинград : Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – С. 11–683. – 745 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3

ТЕМА 3. Виховання особистості в колективі

Мета: *розкрити шляхи і формування, і розвитку колективу; висвітлити структуру і функції колективу; обґрунтувати проблеми особистості в колективі.*

Ключові слова: *колектив, особистість, виховання, учень.*

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Шляхи розвитку й формування колективу.
2. Структура та функції колективу.
3. Специфічні особливості виховання особистості в колективі.
4. Проблеми особистості й колективу.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Особистість – це _____
2. Колектив – це _____
3. Виховання – це _____
4. Закономірності виховання – _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Виділіть основні шляхи розвитку колективу.
2. Обґрунтуйте основні фактори, які впливають на розвиток і формування колективу.
3. Назвіть основні проблеми, які виникають в колективі.
4. Розкрийте шляхи формування різнобічно розвиненої особистості.
5. Схарактеризуйте особливості стосунків у колективі.
6. Висвітліть розвиток здібностей і духовних потреб особистості.
7. Схарактеризуйте формування виховного активу в колективі.

Творчі завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Соціальні умови – важливий чинник формування особистості».

Рекомендована література

1. Бех І.Д. та ін. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / І.Д. Бех [та ін.] // Книга класного керівника : довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 288–326.

2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.

3. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект (монографія). – Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. – 398 с.

4. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія // В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995.

5. Галузяк В. Н. Педагогіка / В. Н. Галузяк, В.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – 416 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема 4. Соціально-педагогічні функції колективу та принципи його розвитку

Мета: розкрити основні педагогічні функції колективу; обґрунтувати особливості розвитку та діяльності колективу; розкрити роль інклюзивного середовища в колективі

Ключові слова: особистість, колектив, інклюзія, інклюзивне середовище.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Основні педагогічні функції колективу.
2. Теоретико-методологічні засади розвитку та діяльності колективу.
3. Створення інклюзивного середовища в колективі.
4. Основні принципи співжиття у колективі.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Інклюзія – це _____
2. Інклюзивне освітнє середовище – це _____
3. Середовище – це _____
4. Індивідуальний підхід у вихованні – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Які фактори є провідними у зміцненні колективу?
2. Поясніть діалектику розвитку взаємин між колективом, керівником і його членами у процесі розвитку колективу.
3. Розкрийте особливості виховання в колективі.
4. Визначте основні принципи співжиття в колективі. Оберіть один, який вам найбільше імпонує, та дайте його характеристику.
5. Розкрийте принцип індивідуального підходу до дітей з особливими потребами.

Творчі завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Інклюзія в Україні та в країнах Європи».

Рекомендована література

1. Бех І.Д. Виховання особистості : підруч. [для вищих навч. закл.] / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 840 с.
2. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти / Н. Валентик // Директор школи. – 2010. – №14–15. – С. 45–58.
3. Варава В. Інклюзивна освіта / В. Варава // Завуч. – 2006. – №14. – С. 11.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А.А. Колупаєва. – К. : Самміт-книга, 2009. – 272 с.
5. Пантюк Т. Особи з вадами психофізичного розвитку та їх комплексна диференційна діагностика: Навчально-методичний посібник / Т. Пантюк, М. Пантюк, О. Невмержицька, Л. Перхун, К. Яценко. – РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013.
6. Садова І.І. Використання арт-терапевтичних технологій корекції здоров'я у роботі з учнями початкової школи / І.І. Садова // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С. 309–313.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5

ТЕМА 5. Проблема психологічного клімату в учнівському колективі

Мета: розкрити поняття психологічного клімату колективу; обґрунтувати особливості позитивного та негативного настрою в колективі; висвітлити особливості діагностики психологічного клімату в колективі.

Ключові слова: колектив, особистість, учнівський колектив.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Поняття психологічного клімату в колективі.
2. Прояви та значення позитивного емоційного настрою колективу в ситуаціях його діяльності.
3. Прояви негативного психологічного клімату в колективі та шляхи його подолання.
4. Діагностика психологічного клімату в колективі.
5. Шляхи формування позитивного психологічного клімату в учнівському колективі.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Педагогічна діагностика – це _____
2. Педагогічне діагностування – це _____
3. Учніський колектив – це _____
4. Психологічний клімат колективу – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Схарактеризуйте чинники, від яких залежить психологічний клімат колективу.
2. Які чинники впливають на створення позитивного та негативного психологічного клімату в колективі?

3. Яку роль відіграє діагностика у діяльності класного керівника?
4. Як складається програма вивчення класу, класного колективу?
5. Які відомості може дістати вчитель-предметник, вихователь з результатів діагностики класного колективу?
6. Як можна їх використати для удосконалення освітнього процесу?
7. Запропонуйте різні діагностики для вивчення психологічного клімату колективу.
8. Назвіть фактори, які впливають на психологічний клімат колективу.
9. Поясніть суть феномену «соціально-психологічний клімат колективу».
10. Схарактеризуйте особливості соціально-психологічного клімату колективу, в якому ви навчаєтесь.

Творчі завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «*Створення доброзичливого психологічного клімату в колективі*».

Рекомендована література

1. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості : навчальний посібник. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 196 с.
2. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навчальний посібник / В.П. Кутішенко. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 128 с.
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
4. Савчин М.В. Педагогічна психологія. [Текст] : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М.В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.
5. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6

ТЕМА 6. Міжособистісні стосунки в колективі

Мета: розкрити вікові особливості членів учнівського колективу; висвітлити аспекти формального та неформального спілкування; обґрунтувати вимоги до формального та неформального спілкування в колективі.

Ключові слова: спілкування, колективне життя, традиція.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Вікові особливості членів учнівського колективу.
2. Психолого-педагогічні закономірності формування колективу.
3. Суспільна думка колективу та психолого-педагогічні особливості її формування.
4. Нагромадження та розвиток позитивних традицій колективного життя.
5. Формальне та неформальне спілкування в учнівському колективі.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Спілкування – це _____
2. Колективна діяльність – це _____
3. Традиція – це _____
4. Закономірності виховання – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Схарактеризуйте позитивні традиції колективу, як вони створюються?
2. Прокоментуйте цитату В.О. Сухомлинського «Немає ні однієї педагогічної закономірності, немає ні однієї істини, яка була б абсолютно однаково застосована до всіх дітей». Обґрунтуйте свою думку.

3. Що називають віковими особливостями колективу?

4. А.С. Макаренко наголошував: «Колектив – це соціальний живий організм, який має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище». Обґрунтуйте думку вченого.

Творчі завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Особливості спілкування в колективі».

Рекомендована література

1. Коваленко А.Б. Психологія міжособистісного взаєморозуміння : підручник / Алла Борисівна Коваленко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 215 с.

2. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування : навчальний посібник / Вікторія Аркадіївна Кручек. – К. : НАКККіМ, 2010. – 188 с.

3. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків : навчальний посібник [Текст] / І.А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.

4. Сухомлинський В.О. Спілкування в колективі / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – Т.1. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 455–465.

5. Хміль Ф.І. Ділове спілкування : навчальний посібник [Текст] / Ф.І. Хміль. – К., 2007.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7

ТЕМА 7. Управління діяльністю колективу

Мета: висвітлити суть процесу управління колективом; розкрити принципи управління діяльністю колективу; обґрунтувати функції управління та функції керівника колективу.

Ключові слова: методи управління, функції управління, принципи управління.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Суть процесу управління та структура управління колективом.
2. Принципи управління діяльністю колективу.
3. Функції управління та функції керівника колективу.
4. Методи управління.
5. Невербальне управління колективом.
6. Громадське управління. Організація внутрішнього контролю в колективі.
7. Вироблення та прийняття управлінських рішень.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Методи управління – це _____
2. Методи керівництва в колективі – _____
3. Принципи управління – це _____
4. Управління колективом – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Розкрийте основні принципи управління діяльністю колективу.
2. Схарактеризуйте методи внутрішнього контролю діяльністю колективу.
3. Обґрунтуйте види, форми й методи внутрішнього контролю колективу.
4. У чому полягає участь громадськості в управлінні колективом?
5. Схарактеризуйте невербальні уміння і навички спілкування.

Творчі завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Мистецтво управління – мистецтво бути чесним».

Рекомендована література

1. Макарова Т.М. Навчальний процес: планування, організація та контроль / Т.М. Макарова. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2007. – 160 с. – С. 38.

2. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом : навчальний посібник / Г.М. Десятов, О.М. Коберник, Б.Л. Тевлін, Н.М. Чепурна. – Х. : Основа, 2003. – 240 с.

3. Рабченюк Т.С. Внутрішкільне управління / Т.С. Рабченюк. – К. : Рута, 2000. – 176 с.

4. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : Науково-методичний посібник / Л.М. Калініна, Н.М. Островерхова, А.Ф. Остапенко; за ред. Л.М. Калініної. – К. : ПП «Компанія Актуальна освіта», 2002. – 310 с.

5. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом : навчальний посібник / Є.М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8

ТЕМА 8. Планування роботи в колективі

Мета: розкрити поняття планування та види планування в колективі; охарактеризувати облік діяльності роботи колективу; обґрунтувати етапи атестації керівників колективів.

Ключові слова: планування, облік, атестація, виховна робота.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Поняття планування. Види планування роботи в колективі.
2. Облік діяльності роботи колективу.
3. Атестація керівників колективів.
4. Особливості керівництва виховною роботою в колективі.
5. Навчально-матеріальна база колективу.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Планування – це _____
2. Діяльність – це _____
3. Атестація – це _____
4. Виховна робота – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Схарактеризуйте основні етапи річного планування в колективі.
2. Які основні вимоги ставляться до обліку роботи колективу?
3. Охарактеризуйте план атестації керівників колективів.
4. Охарактеризуйте методи проведення виховної роботи в колективі.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріали до теми «Планування та облік роботи в учнівському колективі».

Рекомендована література

1. Боднар В.І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект : навчальний посібник / В.І. Боднар. – К., 1996.
2. Боднар В. Теорія і технологія управління процесом навчання у школі / В. Боднар. – К., 2000. – 192 с.
3. Сорока Г.І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення / Г.І. Сорока. – Х. : Основа, 2005. – 128 с.
4. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І.О. Трухін, О.Т. Шпак. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9

ТЕМА 9. Роль вчителя у процесі формування колективу

Мета: висвітлити основні вимоги до особистості вчителя як керівника учнівського колективу; розкрити складові авторитету вчителя в колективі; обґрунтувати основні педагогічні вимоги до керівництва процесом формування колективу.

Ключові слова: авторитет вчителя, педагогічне керівництво, міжособистісні стосунки.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Вимоги до вчителя як офіційного керівника учнівським колективом.
2. Складові авторитету вчителя як керівника діяльністю колективом.
3. Педагогічне керівництво процесом формування колективу та його діяльності.
4. Становлення міжособистісних стосунків, особистісного розвитку учня у системі: «Я – Інший».

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Міжособистісні стосунки – це _____
2. Авторитет учителя – це _____
3. Педагогічний авторитет – це _____
4. Процес виховання – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Чим зумовлена специфіка ставлення учених і вчителів-практиків до проблеми виховання особистості в колективі у сучасних умовах?
2. Схарактеризуйте головні компоненти педагогічного авторитету керівника колективу (вчителя).
3. Назвіть основні педагогічні вимоги до керівництва колективу.
4. Визначте найпоширеніші моделі розвитку взаємин між особистістю і колективом.
5. Схарактеризуйте модель керівника колективу.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «*Модель керівника сучасної школи*».

Рекомендована література

1. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир : Житомирський державний педагогічний університет, 2003. – 193 с.

2. Калита Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм / Н. Калита // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2015. – Вип. 14. – С. 265–269.

3. Ковальчук В. Особистість вчителя: формування та розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції / Володимир Ковальчук, Ірина Табачек. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 276 с.

4. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя : модернізаційний аналіз / Володимир Ковальчук. – Київ–Дрогобич : Коло, 2004. – 264 с.

5. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні основи : монографія / О.А. Комар. – Умань : РВУ «Софія», 2008. – 332 с.

6. Пантюк М.П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект : монографія / М.П. Пантюк. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – 398 с.

7. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 10

ТЕМА 10. Напрями виховання в колективі

Мета: *з'ясувати напрями виховання особистості в колективі; висвітлити шляхи морально-етичного, трудового, естетичного виховання; обґрунтувати законодавчу базу національно-патріотичного виховання в колективі і через колектив. Висвітлити основні форми й методи виховання в колективі.*

Ключові слова: *морально-етичне, трудове, естетичне, національно-патріотичне виховання.*

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Особливості морально-етичного виховання в колективі.
2. Трудове виховання в колективі.
3. Естетичне виховання в колективі.
4. Законодавча база проблеми національно-патріотичного виховання учнів.
5. Концептуальні основи національно-патріотичного виховання в колективі, закладі освіти, класі.
6. Організація виховання у колективі.
7. Основні форми та методи виховання особистості в колективі: єдність індивідуального та колективного. Шляхи реалізації змісту виховання.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Зміст виховання – це _____
2. Моральне виховання – це _____
3. Моральні цінності – це _____
4. Естетичне виховання – це _____
5. Національно-патріотичне виховання – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Із творів В.О. Сухомлинського випишіть 5–6 суджень, які стосуються морально-етичного виховання.
2. Як відбувається національно-патріотичне виховання в колективі?
3. Назвіть завдання морально-етичного виховання, вкажіть на компоненти і взаємозв'язок між ними.
4. Якою мірою виховний процес у колективі впливає на розумове виховання?
5. З праць К.Д. Ушинського випишіть висловлювання про роль праці у вихованні різнобічно розвиненої особистості.

6. Розкрийте сутність і завдання естетичного виховання в системі різнобічного розвитку особистості.

7. Проаналізуйте систему естетичного виховання, під впливом якої ви перебували у своїй школі.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «*Напрями виховання в колективі*».

Рекомендована література

1. Бех І.Д. та ін. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / І.Д. Бех [та ін.] // Книга класного керівника: довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 288–326.

2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / О. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.

3. Калита Н. Розвиток системи національно-патріотичного виховання в сучасній початковій школі: постановка проблеми / Наталія Калита // Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок». – 2016. – № 6 (137). – С. 71–76.

4. Концепція національно-патріотичного виховання // rnpri.edu.ua/files/vr/knpvdm16062015.doc

5. Кузьмінський А.І. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.

6. Основи національного виховання: Концептуальні положення / за заг. ред. В.Г. Кузя та ін. – К., 1993.

7. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.

8. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11

ТЕМА 11. Методика організації та проведення творчої діяльності в колективі

Мета: висвітлити мету, завдання та основні форми колективної творчої діяльності; розкрити методичку й етапи організації КТД; обґрунтувати роль змагань в діяльності колективу та вказати на їхнє значення для формування особистості.

Ключові слова: особистість, колектив, творча діяльність, КТД, змагання.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Мета й завдання, основні форми колективної творчої діяльності.
2. Особливості методики колективної творчої діяльності.
3. Етапи організації колективної творчої діяльності.
4. Підготовка та проведення колективних творчих справ у колективі.
5. Змагання та його ефективність у керівництві діяльністю колективу.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Колективна творча діяльність – це _____
2. Колективна діяльність – це _____
3. Колективні творчі справи – це _____
4. Діяльність колективу – це _____
5. Змагання – це _____
6. Естафета – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Обґрунтуйте, що діяльність і спілкування – джерела колективних стосунків.

2. Поясніть, чому співпраця і співтворчість необхідні для повноцінного розвитку особистості.

3. Як змінились педагогічні погляди на роль колективу і виховання особистості? Проаналізуйте наведені висловлювання про колектив і висловіть своє ставлення до них.

4. «Ми хочемо виховати людину, яка жила б суспільним життям значно більше, ніж особистими інтересами. Людина повинна мислити як «ми», стати живим корисним відповідним органом, частиною цього «ми». Обґрунтуйте думку А.В. Луначарського.

5. «У кожного вихованця є сильні й слабкі сторони. Впливати на людину через колектив необхідно тонко і непомітно». Проаналізуйте висловлювання В.О. Сухомлинського.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми *«Колективна творча діяльність та її особливості»*.

Рекомендована література

1. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.

2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка / Н.Є. Мойсеюк. – К., 1999.

3. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986.

4. Сорока Г.І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення / Г.І. Сорока. – Х. : Основа, 2005. – 128 с.

5. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І.О. Трухін, О.Т. Шпак. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.

6. Про організацію та проведення свят у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України: Методичний лист МОН України від 14.10.04., № 14/18.1-866 // Книга класного керівника : довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 139–147.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 12

ТЕМА 12. Лідерство в колективі та проблема учнівського самоврядування

Мета: розкрити поняття «лідерство», визначити шляхи формування лідера в колективі; обґрунтувати особливості учнівського самоврядування в діяльності колективу.

Ключові слова: лідер, лідерство, учнівський колектив, самоврядування.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Поняття «лідерство»: офіційні та неформальні лідери учнівського колективу.

2. Роль лідера в колективі демократичного стилю керівництва.

3. Учнівське самоврядування як форма діяльності учнівського колективу, творчої самореалізації особистості учня.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Лідер – це _____

2. Лідерство – це _____

3. Самоврядування в школі – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Яка роль учнівського самоврядування в діяльності колективу?

2. Як виявляються лідери в колективі?

3. Які обов'язки надається учнівському самоврядуванню в колективі?

4. Охарактеризуйте стилі керівництва в колективі.

5. Сформулюйте правила роботи з органами самоврядування.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «Роль учнівського самоврядування в колективі».

Рекомендована література

1. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (від 01.12.1998 N 281-XIV).
2. Мельничук Т. Лідерство в групі, колективі як інструмент і мотив розвитку особистості, її само вираження / Т. Мельничук // Рідна школа. – 2000. – № 5. – С. 49–50.
3. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник // І.О. Трухін, О.Т. Шпак. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
4. Фролова Т. Формування лідерських рис / Т. Фролова // Психолог. – 2013. – № 5 (509). – С. 36–43.
5. Хмизова О.В. Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / О.В. Хмизова. – К., 2010. – 21 с.
6. Ягоднікова В.В. Виховання лідерів / В.В. Ягодніков // Виховна робота. – 2009. – № 10 (59). – С. 2–36.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 13

ТЕМА 13. Дискусійність питання дисципліни в учнівському колективі

Мета: *розкрити поняття дисципліни та засоби управління дисципліною в колективі; обґрунтувати педагогічні вимоги до застосування заохочень та покарань в колективі.*

Ключові слова: *дисципліна, заохочення, покарання, поведінка.*

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Поняття дисципліни і порядку як особистісного вибору та відповідальності.
2. Засоби управління дисципліною учнів у колективі.

3. Шляхи управління дисципліною в колективі: від примусової дисципліни – до самодисципліни.

4. Педагогічні вимоги до застосування заохочень та покарань. Дискусійність проблеми покарання.

5. Переконання як оптимальний метод виховання, впливу на свідомість та поведінку учнів чи колективу.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Дисципліна – це _____
2. Дисциплінованість – це _____
3. Самодисципліна – це _____
4. Заохочення – це _____
5. Покарання – це _____
6. Відповідальність – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Як особистість керівника колективу впливає на дисципліну в колективі?
2. Як Ви вважаєте, чи потрібне покарання в колективі?
3. Які види покарань та заохочень Ви б запропонували.
4. Як переконання впливають на поведінку учнів чи колективу?
5. Який зміст Ви вкладаєте у поняття «покарання»?
6. Яка роль прикладу у вихованні. Чи тотожні поняття «взірець» і «ідеал»?
7. Яке місце посідає метод вимог у системі виховання особистості?

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «Дисципліна в учнівському колективі».

Рекомендована література

1. Кацинська Л.П. Виховний процес в сучасній школі : методичний посібник / Л.П. Кацинська. – Рівне, 1997. – 159 с.

2. Кузьмінський А.І. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
3. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.
5. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 14

ТЕМА 14. Конфлікти в колективі

Мета: *розкрити значення поняття «колектив»; визначити сутність і класифікацію конфліктів у колективі; висвітлити типи конфліктів; з'ясувати причини виникнення конфліктів у колективі.*

Ключові слова: *конфлікт, особистість, колектив.*

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Поняття «конфлікт». Сутність і класифікація конфліктів у колективі.
2. Типи конфліктів. Причини конфліктів.
3. Психологічні особливості конфліктів у колективах.
4. Конфлікти в колективі, шляхи врегулювання та попередження.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Конфліктологія – це _____
2. Конфлікт – це _____
3. Міжособистісний конфлікт – це _____
4. Конфліктна ситуація – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Назвіть головні причини конфліктів у колективі.
2. Схарактеризуйте передумови виникнення конфліктів.
3. Які Ви знаєте види конфліктів?
4. За яких умов виникають конфлікти?
5. У чому полягає конструктивна роль конфліктів?
6. Проаналізуйте за значущістю зовнішні та внутрішні фактори виникнення конфліктів.
7. У чому полягають психологічні особливості переживання людиною міжособистісного конфлікту?
8. Яким чином можна уникнути міжособистісних конфліктів?
9. Уявіть, що до Вас за допомогою й порадою звернувся Ваш колега, який перебуває в ситуації гострого протистояння з частиною колективу. Чим Ви можете йому допомогти?

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «*Конфлікти в колективі, шляхи врегулювання та попередження*».

Рекомендована література

1. Ложкін Г.В. Практична психологія конфлікту : навчальний посібник / Г.В. Ложкін, Н.І.Повякель. – К. : МАУП, 2008. – 256 с.
2. Начаєв В.М. Конфліктологія : навчальний посібник / В.М. Начаєв. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 198 с.
3. Пірен М.І. Конфліктологія / М.І. Пірен. – К. : МАУП, 2003. – 360 с.
4. Садова І.І. Психолого-педагогічні чинники виникнення конфліктів у системі «вчитель – учні» початкової школи : монографія / Ірина Садова. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 184 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 15

ТЕМА 15. Організація виховного середовища в колективі

Мета: розкрити основні компоненти створення виховного простору для учасників колективу; обґрунтувати роль керівника у створенні досконалого середовища для розвитку колективу.

Ключові слова: виховний простір, середовище, колектив, учнівський колектив.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Компоненти створення виховного простору для учасників колективу.

2. Особливості створення дозвіллевого середовища для учнівського колективу.

3. Характеристика та взаємодія природного, соціального, навчального, ігрового, технологічного й психолого-педагогічного середовища для діяльності колективу.

4. Роль керівника у створенні досконалого середовища для розвитку колективу й особистісних рис учнів.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Виховний простір – це _____
2. Виховне середовище – це _____
3. Розвиток особистості – це _____
4. Середовище – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Як, на Вашу думку, виглядає досконале середовище для розвитку колективу?

2. Якими якостями, на Вашу думку, повинен володіти керівник колективу?

3. Назвіть фактори, які впливають на створення виховного простору в колективі.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «Роль досконалого середовища для колективу»

Рекомендована література

1. Виховне середовище для сільських обдарованих і талановитих школярів : навчальний посібник / М.Б. Євтух, І.С. Волощук, В.П. Шепотько. – К., 2008. – 223 с.

2. Єгорова І.В. Методика виховної роботи : методичний посібник / І.В. Єгорова. – Івано-Франківськ, 2006. - 92 с.

3. Сорока Г.І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення / Г.І. Сорока. – Х. : Основа, 2006. – 128 с.

4. Сорока Г.Л. Сучасні виховні системи та технології : навчально-методичний посібник [для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО] / Г.Л. Сорока. – Х., 2002. – 128 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 16

ТЕМА 16. Форми й методи керівництва діяльністю учнівського колективу

Мета: назвати форми організації та керівництва діяльністю колективу; висвітлити методи керівництва діяльністю колективу; довести, що урок – це особлива форма організації учнівського колективу.

Ключові слова: урок, колектив, форма організації колективу.

Перевірка засвоєння знань на теоретичному рівні

План

1. Форми організації та керівництва діяльністю колективу, їхня класифікація.
2. Методи керівництва діяльністю колективу.
3. Урок як особлива форма організації та керівництва діяльністю учнівського (класного) колективу з навчальною, виховною, розвивальною метою.

Практичні завдання

Дати визначення термінів

1. Форми організації виховання – це _____
2. Організаційні форми виховання – це _____
3. Методи керівництва в колективі – це _____
4. Урок – це _____

Завдання для самостійного пошуку та питання для роздумів

1. Розкрийте роль уроку в організації колективу.
2. Охарактеризуйте основні методи керівництва колективом.
3. Назвіть вимоги, які Ви ставите до керівника колективу?
4. Обґрунтуйте педагогічні вміння які притаманні керівнику колективу.

Творче завдання

Підготуйте відеоматеріал до теми «Роль уроку в діяльності колективу».

Рекомендована література

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / О. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
2. Пантюк М.П. Дидактика. Конспект лекцій та опорні схеми / М.П. Пантюк, Т.І. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. – 317 с.

3. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; за ред.. З.Н. Курлянд. – 3-те вид., перероб і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

4. Робота класного керівника з формування учнівського колективу. – <http://pidruchniki.com/>

5. Роль педагога у формуванні учнівського колективу. – <http://bibliofond.ru/>

6. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т.І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

7. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.

8. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003.

ПІДСУМКОВІ ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Установіть взаємозв'язок між методами організації діяльності школярів, які забезпечують формування моральних звичок, пов'язаних як із загальною культурою особистості, так і з культурою поведінки (ввічливістю, увагою до людей, манерою поведінки, стриманістю, звичками орієнтування, точністю).

Завдання 2. Об'єднавшись у творчі групи, спроектуйте колективну творчу справу, визначаючи на кожній стадії її розвитку методи організації діяльності школярів.

Завдання 3. Спрогнозуйте форми організації діяльності шкільного колективу на основі методики перспективних ліній А. Макаренка. Врахуйте: одна й та сама колективна форма діяльності школярів може бути як близькою, так і середньою та далекою перспективою. Наприклад, традицією школи є зустріч із випускниками. Це далека перспектива. Наближатися до неї доцільно на основі близької і середньої перспектив.

Близька перспектива – засідання ради колективу школи з метою розв'язання організаційних питань (за рік–два до зустрічі).

Середня перспектива (їх може бути кілька): моделювання і захист творчих проєктів зустрічі з випускниками школи; збирання матеріалів про випускників:

«Такими вони були, такими вони стали»; оформлення на основі зібраного матеріалу альбомів, стендів, куточків чи відділів у шкільному музеї; випуск стіннівки, радіогазети; складання програми – сценарію зустрічі; виготовлення запрошень, повідомлень тощо.

Далека перспектива – зустріч із випускниками-ювілярами як традиційне свято школи.

Завдання 4. Пригадайте свої шкільні роки, роки дитинства, отрочтва, юності.

Чи відбувався у Вас процес прогнозування перспектив власного життя? Чи досягали Ви відповідних результатів? Що відчували, коли

прогнозоване здійснювалося чи закінчувалося невдачами? Хто надавав допомогу в подібному прогнозуванні?

Чи вважаєте Ви навчання школярів прогнозування різних видів індивідуальної і колективної діяльності важливою справою педагога? Обґрунтуйте свою відповідь.

З'ясуйте під час педагогічної практики, чи є прогнозування складовою життєдіяльності школярів (шляхом співбесіди, анкетування, бесіди-інтерв'ю, дитячих творів).

Завдання 5. Складіть план-сітку прогнозованих виховних форм роботи в школі (класі) на певний період.

Завдання 6. Доберіть педагогічні ситуації до «Законів дружби», «Десяти негідних речей», «Десяти не можна», законів виховання мужності, які визначив В. Сухомлинський.

Завдання 7. Під час педагогічної практики обґрунтуйте педагогічні ситуації з життя школярів.

Завдання 8. Спроектуйте колективну творчу справу школярів, передбачивши можливі варіанти застосування методів виховного впливу на кожному етапі її розвитку. Заповніть таблицю:

Етап розвитку діяльності	Метод виховного впливу			
	Метод виховного впливу	Формування свідомості особистості	Організації діяльності Та формування досвіду моральної поведінки	Стимулювання діяльності школярів

Завдання 9. Під час педагогічної практики встановіть, які загальні форми, засоби заохочення, вияви покарання (позитивні, негативні), інші засоби стимулювання використовуються в школі.

Завдання 10. У процесі педагогічної практики вивчіть внутрішньокolleктивні стосунки в одному із класів (ділову й

особистісну сфери спілкування) за допомогою соціометричного дослідження.

Завдання 11. Визначте мотив спрямованості лідерів класу, «зірок» в особистісних стосунках, внутрішньокolleктивних угрупованнях (діади, тріади, референтні групи).

Завдання 12. З метою вдосконалення своїх професійних якостей у галузі спілкування використовуйте тренінги, розроблені різними авторами (наприклад В. Кан-Каликом).

Завдання 13. На основі висловів педагогів, психологів, філософів спроектуйте проведення бесід, дискусій, диспуту чи інших методів виховного впливу на дітей залежно від їхніх вікових особливостей.

Педагогічні ситуації

Ситуація 1. Уявіть собі, що у Ваш клас прийшла нова учениця. Вільне місце виявилось тільки одне, але учень, який сидів за цією партою, не захотів, щоб новенька сіла біля нього.

Дівчинка розгубилася, зіщулилася, на її очах з'явилися сльози.

Як у цей момент має зреагувати клас?

Ситуація 2. До дитячого табору завітали гості із сусіднього табору. Діти обмінювалися досвідом організації табірної життя, дивилися програму художньої самодіяльності. Гості активно долучилися до організації дозвілля.

І ось у самий розпал розваг господарі згадали, що вони планували переглянути художній фільм, який демонструється вперше.

Раптом музика обірвалася, господарі заметушилися і швидко вийшли із залу, залишивши здивованих гостей самих.

Як Ви оцінюєте таку ситуацію?

Ситуація 3. Якось у спільній грі виникла бійка між двома хлопчиками. У

процесі виявлення причини бійки з'ясувалося, що мотивом її стало грубе ставлення до молодшого школяра – члена різновікового об'єднання, яке очолював один з учасників бійки, що став на захист молодшого.

Чи правильно він вчинив? Як би Ви діяли на його місці?

Ситуація 4. Через хворобу чергового Ваш товариш повинен сам прибирати клас. Він звернувся до вас за допомогою, але Ви саме на цей час запланували дуже важливу справу.

Як Ви діятимете в цій ситуації?

Ситуація 5. Приходжу якимось із роботи – син щось майструє.

– Молодець, сину, доброю справою зайнятий.

– Батьку, мені потрібні деталі, – раптом каже він.

Я потягнувся до гаманця.

– Та ні, – засміявся він, – у магазині їх немає. З роботи принеси... їх у тебе на роботі безліч. У Петька ціла колекція – батько приносить...'

1. Поведінка сина – це дитяча легковажність чи цілеспрямоване утвердження?

2. Як Ви повели б себе в такій ситуації?

3. Чи знаєте Ви способи й методи виховання у Ваших дітей бережливого ставлення до суспільної власності?

Ситуація 6. Юркові 10 років. Повернувся додому стомлений, голодний, задоволений...Виявляється, разом із товаришами дві години прибирали сніг:

– Двірнику допомагали. Він, знаєте, вже старий, йому важко. А снігу он скільки намело!

У батьків тепліють очі. А Юрко біжить у передпокій і з кишені дістає карбованця:

– Ось – один мені дав, другий – Толику.

Мати занепокоїлася:

Так Ви за гроші найнялися двірникові допомагати?

– Та ні, ми просто так, а він нам, коли йшли, гроші дав.

Якою має бути поведінка батьків у такій ситуації?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник [для вищих навч. закл.] / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 840 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико - технологічні засади : навч.-метод. видання / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Бех І.Д. та ін. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / І.Д. Бех [та ін.] // Книга класного керівника: довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 288–326.
4. Бондар В. Теорія і технологія управління процесом навчання у школі / В. Бондар. – К., 2000. – 192 с.
5. Бондар В.І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект : навчальний посібник / В.І. Бондар. – К., 1996.
6. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти / Н. Валентик // Директор школи. – 2010. – № 14–15. – С. 45–58.
7. Варава В. Інклюзивна освіта / В. Варава // Завуч. – 2006. – № 14. – С. 11.
8. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник [для педагогів, виховників, молоді і батьків]. Т. 1 / Г. Ващенко; Пед. т-во ім. проф. Г. Ващенка. – 3-є вид. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 191 с.
9. Виховне середовище для сільських обдарованих і талановитих школярів : навчальний посібник // М.Б. Євтух, І.С. Волощук, В.П. Шепотько. – К., 2008. – 223 с.
10. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / О. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
11. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості : навчальний посібник. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 196 с.
12. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія // В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995.
13. Галузяк В.Н. Педагогіка / В.Н. Галузяк, В.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – 416 с.

14. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
15. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир : Житомирський державний педагогічний університет, 2003. – 193 с.
16. Єгорова І.В. Методика виховної роботи : методичний посібник. – Івано-Франківськ, 2006. – 92 с.
17. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (від 01.12.1998 N 281-XIV).
18. Іванов І.П. Виховання колективістів / І.П. Іванов // Педагогічний пошук. – К. : Рад. шк., 1990.
19. Калита Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм / Н. Калита // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2015. – Вип. 14. – С. 265–269.
20. Калита Н. Розвиток системи національно-патріотичного виховання в сучасній початковій школі: постановка проблеми / Наталія Калита // Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок». – 2016. – № 6 (137). – С. 71–76.
21. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / С.Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997.
22. Кацинська Л.П. Виховний процес в сучасній школі : методичний посібник / Л.П. Кацинська. – Рівне, 1997. – 159 с.
23. Книга класного керівника : Довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 560 с.
24. Коваленко А.Б. Психологія міжособистісного взаєморозуміння : підручник / Алла Борисівна Коваленко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 215 с.
25. Ковальчук В. Особистість вчителя: формування та розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції / Володимир Ковальчук, Ірина Табачек. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 276 с.
26. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізаційний аналіз / Володимир Ковальчук. – Київ-Дрогобич : Коло, 2004. – 264 с.

27. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А.А. Колупаєва. – К. : Самміт-книга, 2009. – 272 с.
28. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні основи : монографія / О.А. Комар. – Умань : РВУ «Софія», 2008. – 332 с.
29. Концепція національно-патріотичного виховання // rnpri.edu.ua/files/vr/knpvdm16062015.doc
30. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування : навчальний посібник / Вікторія Аркадіївна Кручек. – К. : НАКККіМ, 2010. – 188 с.
31. Кузьмінський А.І. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
32. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навчальний посібник. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 128 с.
33. Ложкін Г.В. Практична психологія конфлікту : навчальний посібник / Г.В. Ложкін, Н.І. Повякель. – К. : МАУП, 2008. – 256 с.
34. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
35. Макаренко А.С. Вибрані твори: в 7 т. – Т. 5. – К. : Рад. шк., 1954.
36. Макарова Т.М. Навчальний процес: планування, організація та контроль. – Х. : Веста: Видавництво «Ранок», 2007. – 160 с. – С. 38
37. Мельничук Т. Лідерство в групі, колективі як інструмент і мотив розвитку особистості, її само вираження / Т. Мельничук // Рідна школа. – 2000. – № 5. – С. 49–50.
38. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка / Н.Є. Мойсеюк. – К., 1999.
39. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом : навчальний посібник / Г.М. Десятов, О.М. Коберник, Б.Л. Тевлін, Н.М. Чепурна. – Х. : Основа, 2003. – 240 с.
40. Начаєв В.М. Конфліктологія : навчальний посібник / В.М. Начаєв. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 198 с.
41. Основи національного виховання: Концептуальні положення / за заг. ред. В.Г. Кузя та ін. – К., 1993.

42. Пантюк М.П. Дидактика. Конспект лекцій та опорні схеми / М.П. Пантюк, Т.І. Пантюк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. – 317 с.

43. Пантюк М.П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект : монографія. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – 398 с.

44. Пантюк Т. Особи з вадами психофізичного розвитку та їх комплексна диференційна діагностика: Навчально-методичний посібник / Т. Пантюк, М. Пантюк, О. Невмержицька, Л. Перхун, К. Яценко. – РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013.

45. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986

46. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред. З.Н. Курлянд. – 3-те вид., перероб і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

47. Пірен М.І. Конфліктологія / М.І. Пірен. – К. : МАУП, 2003. – 360 с.

48. Прищак М.Д. Трансформація освіти України: пошук парадигми / М.Д. Прищак // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 35. – С. 30–33.

49. Про організацію та проведення свят у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України: Методичний лист МОН України від 14.10.04.Ю, № 14/18.1-866 // Книга класного керівника: довідково-методичне видання / С.В. Кириленко, Н.І. Косарева. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С. 139–147.

50. Рабченюк Т.С. Внутрішкільне управління / Т.С. Рабченюк. – К. : Рута, 2000. – 176 с.

51. Робота класного керівника з формування учнівського колективу. – <http://pidruchniki.com/>

52. Роль педагога у формуванні учнівського колективу. – <http://bibliofond.ru/>

53. Савчин М.В. Педагогічна психологія. [Текст] : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М.В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с

54. Садова І.І. Використання арт-терапевтичних технологій корекції здоров'я у роботі з учнями початкової школи / І.І. Садова // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 18. – С. 309–313.
55. Садова І.І. Психолого-педагогічні чинники виникнення конфліктів у системі «вчитель – учні» початкової школи : монографія / Ірина Садова. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 184 с.
56. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків : навчальний посібник [Текст] / І.А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.
57. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2 Т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1973. – 531 с.
58. Скотний В.Г. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному : монографія / В. Скотний. – Дрогобич : Вимір, 2004. – 348 с.
59. Сорока Г.І. Організація виховної роботи: планування, аналіз, методичне забезпечення / Г.І. Сорока. – Х. : Основа, 2006. – 128 с.
60. Сорока Г.Л. Сучасні виховні системи та технології : навчально-методичний посібник [для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО]. – Х., 2002. – 128 с.
61. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К. : Рад. шк., 1976 – 1977.
62. Сухомлинський В.О. Спілкування в колективі / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – Т. 1.– К. : Рад. школа, 1976. – С. 455–465.
63. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : науково-методичний посібник / Л.М. Калініна, Н.М. Островерхова, А.Ф. Остапенко; за ред. Л.М. Калініної. – К. : ПП «Компанія» Актуальна освіта, 2002. – 310 с.
64. Трухін І.О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник // І.О. Трухін, О.Т. Шпак. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
65. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
66. Ушинский К. Человек как предмет воспитания (Опыт педагогической антропологии), том I // К.Д.Ушинский. Собрание

сочинений: в 11 т. – Т. 8. – Москва – Ленинград : Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. – С. 11 – 683. – 745 с.

67. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.

68. Фролова Т. Формування лідерських рис / Т. Фролова // Психолог. – 2013. – № 5 (509). – С. 36–43.

69. Хмизова О.В. Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / О.В. Хмизова. – К., 2010. – 21 с.

70. Хміль Ф.І. Ділове спілкування : навчальний посібник [Текст] / Ф.І. Хміль. – К., 2007.

71. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом : навсальний посібник / Є.М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

72. Ягоднікова В.В. Виховання лідерів / В.В. Ягодніков // Виховна робота. – 2009. – № 10 (59). – С. 2–36.

73. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Авторитет – це форма прояву морально-психологічних зв'язків вчителя з педагогічним колективом і батьківською громадськістю.

Авторитет учителя – це його моральний статус у колективі учнів і колег, це своєрідна форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний учитель регулює поведінку вихованців, впливає на їхні переконання.

Агресія – це специфічна форма дій, поведінки людини, що завдає чи має намір завдати шкоди іншій людині, групі осіб або тварині.

Аморальність – спосіб життя та поведінка людини, в яких виявляється нігілістичне ставлення і зневага до загальноприйнятих норм моралі.

Валеологічне виховання – це процес формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей та загальнокультурного світогляду.

Ввічливість – риса, що характеризує людину, для якої повага і люб'язність щодо людей стала повсякденною нормою поведінки і звичним способом спілкування з оточенням.

Великодушність – форма виявлення людяності в повсякденних стосунках, при якій гуманність переважає загальноприйняті норми; нерідко виявляється щодо того, хто не завжди цього заслуговує.

Вимогливість – висунення високих моральних вимог до людини і визнання її відповідальності за їх виконання.

Витримка – моральна якість, в якій знаходить конкретні вияви самовладання; охоплює: вміння людини підпорядковувати свої дії досягненню поставленої мети, здатність переборювати труднощі, здійснювати контроль над своїми почуттями, гамувати в собі роздратування, долати песимістичний чи, навпаки, авантюристичний настрій у разі зіткнення з опором оточення.

Виховання – це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку.

Виховання різнобічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховне середовище – це середовище безпосереднього й опосередкованого впливу на дитину на макрорівні; сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що створює умови життєдіяльності особистості, передачі її суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних і соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації.

Виховний захід – це сукупність різноманітних виховних впливів з відповідними матеріальними і духовними умовами, що підпорядковані єдиній комплексній виховній меті, таких, що взаємодіють між собою і утворюють єдине ціле.

Виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь спектр цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, котра самореалізується у різних виховних середовищах (академічне середовище, клубне, середовище творчих майстерень тощо).

Відвертість – моральна якість, що характеризує особистість та її вчинки; виражається в тому, що людина робить і говорить те, в правильність чого вірить, діє заради тих міркувань, в яких готова зізнатися сама собі.

Відповідальність – властивість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінити свою поведінку з погляду корисності чи шкоди для суспільства, підпорядковувати свої вчинки вимогам, нормам, законам суспільства, співвідносити потреби з реальними можливостями.

Вірність – незмінність і постійність щодо людей і справи, у виконанні обов'язку, у відданості обраним принципам і моральному ідеалу.

Гідність – сукупність високих соціально-моральних якостей людини, а також адекватне поцінування їх самою особистістю.

Громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними.

Групові форми виховання – це всі види групової навчально-пізнавальної діяльності учнів, наукових об'єднань, діяльність гуртків різного спрямування.

Гурток – невелике товариство, поєднане спільним інтересом до якоїсь проблеми.

Дискусія – це форма колективного обговорення, мета якого – виявити істину або знайти правильний розв’язок порушеного питання через висловлення власних міркувань та зіставлення поглядів опонентів на проблему.

Дисципліна шкільна – певний порядок, поведінка членів учнівського та учительського колективів відповідно до норм і правил Статуту школи.

Дисциплінованість (також «самодисципліна», «організованість») – це риса характеру, або вироблена, що стала звичкою, схильність людини до дотримання правил роботи і норм поведінки.

Дитячий колектив (лат. collectives – збірний) – група дітей, що об’єднані спільною метою, близькими мотивами спільної діяльності та узгодженістю дій.

Дитячі громадські об’єднання – це громадські об’єднання та організації дітей для досягнення певних цілей на засадах позаособистісних стосунків.

Діагностика – точне визначення результатів освітнього (виховного) процесу.

Діловитість – високий рівень організованості, який передбачає досягнення найвищих результатів у роботі за найменших затрат сил, засобів і часу.

Діяльність – це процес взаємодії людини з довкіллям, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, яка виникла внаслідок появи потреби.

Доброчинність – узагальнена характеристика стійких моральних якостей

Екологічне виховання – набуття людиною знань у царині екології та формування в неї моральної відповідальності за збереження природного довкілля і розумного співіснування з ним.

Естафета – це вид командного спортивного змагання, яке складається з низки завдань, що виконуються різними членами команди, а виконання наступного завдання розпочинається тільки після завершення попереднього.

Естетичне виховання – розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, здатності до творчого самовиявлення притаманного людині.

Жертовність – готовність людини добровільно поступитися власними інтересами, іноді навіть життям в ім'я високої мети, інтересів інших людей.

Журнал обліку – документ, що ведеться керівником колективу і заповнюється після проведення заняття, репетиції, концерту, групової та індивідуальної роботи.

Заздрість – якість, що виявляється в почутті невдоволення, досади, прикrostі з приводу успіху, благополуччя, щастя, моральної, розумової, культурної переваги інших людей або їхніх об'єднань.

Зазнайство – якість, що полягає у втраті людиною критичного ставлення до своєї особистості, перебільшенні власних здібностей, можливостей без достатніх на те підстав, у нехтуванні загально визнаними уявленнями щодо певної сфери життя.

Закономірності виховання – науковий конструкт, який в узагальненій формі утримує доцільний спосіб дії педагога стосовно вихованця як учасника суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Заохочення – це засіб психолого-педагогічного впливу, спрямований на санкціонування і схвалення успішно виконаних учнями завдань або їхньої поведінки, а також стимулювання мотивації досягнення та підвищення впевненості зростаючої особистості у власних здібностях і можливостях.

Зарозумілість – зневажливе, зверхнє ставлення до інших людей (до окремих особистостей, певних соціальних прошарків чи людей взагалі), пов'язане з перебільшенням власних можливостей і себелюбством.

Здібності – індивідуально-психологічні якості особистості, що є передумовою успішного виконання нею певної діяльності.

Змагання – це намагання, прагнення, намір перевершити, перемогти когось у чому-небудь, домагаючись кращих, ніж у когось, результатів, показників.

Зміст виховання – це науково-обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей і відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до самої себе, до інших людей, до суспільства і держави, до праці, природи, мистецтва.

Ідейність – моральна якість, що характеризує відданість людини певній ідеї, керуючись якою вона вибирає життєву мету і здійснює свої вчинки.

Індивід – людина як представник роду, який має певні фенотипічні біологічно зумовлені якості (І. Якиманська).

Індивідуальність – одинична, неповторна своєрідність кожної людини, яка здійснює свою життєдіяльність як суб'єкт власного розвитку (І. Якиманська).

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку.

Кар'єризм – якість людини, метою якої є гонитва за власним успіхом, намагання будь-якими засобами просуватися по службі до керівної посади.

Клуби дитячі та підліткові – добровільні об'єднання дітей та підлітків на засадах спільних інтересів.

Колектив – це сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами, метою, проектом. У ширшому сенсі – люди, об'єднані спільними ідеями, інтересами, потребами.

Колективна діяльність – спільна, добровільно прийнята особистістю сумісна діяльність достатньо високого рівня колективності, спрямована на досягнення суспільно значущих цілей.

Колективна творча діяльність (КТД) – це діяльність, що приносить радість і користь оточенню і класному колективу, в процесі якої учні намагаються поліпшити життя як своє, так і інших людей.

Колективні творчі справи (КТС) – це вияв життєво-практичної соціальної турботи про поліпшення умов, згода з ким-небудь у чомусь, що досягається взаємними поступками; поступка заради досягнення мети.

Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення) – це зіткнення протилежних інтересів (цілей, позицій, думок, поглядів та ін.) на ґрунті суперництва; це відсутність взаєморозуміння з різних питань, що пов'язане з гострими емоційними переживаннями.

Конфліктна поведінка – чергування взаємних дій і реакцій учасників конфлікту, спрямованих на реалізацію власних інтересів і обмеження інтересів опонента. Принципи конфліктної поведінки: концентрація і координація сил, економія сил і часу, завдання удару у найбільш вразливе місце супротивника.

Конфліктна ситуація – це ситуація, що об'єктивно містить явні передумови для конфлікту, що провокує ворожі дії, конфлікт.

Конфліктологія – це вчення про конфлікт, його генезу, протікання, наслідки тощо; розділ соціології, а саме політичної соціології та психології.

Користолюбство – якість, що полягає в підпорядкуванні людиною своєї поведінки і вчинків мотивам забезпечення власної матеріальної вигоди.

Культура поведінки – сукупність корисних, стійких форм щоденної поведінки у побуті, спілкуванні, різних видах діяльності.

Культура поведінки дитини – сукупність корисних для суспільства сталих форм повсякденної поведінки у побуті, спілкуванні, різних видах діяльності.

Лихослів'я – якість, що виявляється у прагненні людини висловлювати негативні судження, давати негативні оцінки іншим людям.

Лицемірство – якість, що полягає у приписуванні позитивного смислу аморальним судженням і вчинкам іншої особи, здійсненим заради егоїстичних інтересів.

Лідер – це член колективу, який у важливих ситуаціях здатний помітно впливати на поведінку членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу.

Лідерство – це здатність чинити вплив як на окрему особистість, так і на групу, спрямовуючи зусилля на досягнення цілей організації.

Любов – почуття, яке характеризується високим рівнем емоційно-духовної напруженості і ґрунтується на сприйнятті конкретної людини як найвищої цінності.

Охоплює низку більш конкретних якостей: доброзичливість, повагу до інших, співчуття і довіру до них, великодушність, самопожертву заради інших, а також передбачає скромність, чесність, щиросердність.

Людяність – якість, що виражає принцип гуманного ставлення до інших.

Методи управління – це сукупність способів і прийомів впливу на колектив працівників та окремих виконавців з метою досягнення встановлених цілей.

Милосердя – співчутлива і дійова любов, що виражається в готовності допомогти кожному, хто цього потребує. У понятті *милосердя* поєднуються два аспекти – духовно-емоційний (переживання чужого болю як свого) і конкретно-практичний (порив до реальної допомоги).

Міжособистісний конфлікт – це ситуації суперечностей, розбіжностей, зіткнень між людьми.

Міжособистісні стосунки – це сукупність об'єктивних зв'язків і взаємодій між особами, які належать до певної групи. Характерною ознакою **міжособистісних стосунків** є їхнє емоційне забарвлення.

Моральне виховання – це виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності.

Моральний розвиток особистості – це поступальний процес свідомого оволодіння гуманістичними моральними цінностями.

Моральні цінності – поняття етики, яке відображає значущість для індивіда проявів моралі як регулятора суспільно належної поведінки і є втіленням його суб'єктивного діяльно-зацікавленого ставлення до реалізації у житті моральних норм і принципів.

Мужність – одна з основних чеснот людини, що характеризується силою характеру, відданістю ідеалу і своїм переконанням при зіткненні з несправедливістю, небезпекою. Мужність відіграє вирішальну роль в обстоюванні особистих і суспільних інтересів і цінностей.

Навчальне середовище – це штучно побудована система, структура, складові якої сприяють досягненню цілей освітнього процесу.

Навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої здійснюється формування у школярів наукових знань, способів діяльності, емоційно-ціннісного і творчого ставлення до навколишньої дійсності, відбувається загальний розвиток особистості.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Оптимізм (від лат. *optimus* – найкращий) – поняття, яке характеризує бадьоре життєствердне світовідчуття, ставлення до навколишньої об'єктивної реальності, до майбутнього.

Особистісно-орієнтоване виховання – це новий тип виховання, що розвивається в постіндустріальному суспільстві, сутність якого полягає в подоланні суперечності між вихованням «для всіх» і вихованням «для

кожного» на основі повороту до особистості, її індивідуальної свідомості, життєвого досвіду, індивідуального творчого потенціалу.

Особистість – це відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності, соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Парадигма – це сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації.

Патріотизм – почуття любові до Батьківщини та свого народу, готовність служити своїй вітчизні.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Педагогічна діагностика – це підрозділ педагогіки, що вивчає принципи і методи розпізнавання та встановлення ознак, що характеризують нормальний (або з відхилом від норм) перебіг педагогічного процесу, розглядає процедури встановлення діагнозу.

Педагогічне діагностування – це вид діяльності, мета якої полягає у встановленні і вивченні ознак, що характеризують стан і результати процесу навчання, що дає змогу на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання з метою підвищення якості його результату.

Перевиховання – об'єктивне переосмислення своїх переваг і недоліків, переорієнтація самосвідомості, переконання, переучування, регламентація способу життя, переключення.

Переконання – це один із способів впливу на особистість, прийом впливу на свідомість, почуття і волю вихованця з метою розвитку свідомого ставлення до навколишньої дійсності.

Підступність – якість, що проявляється в налаштуванні на лиходійство і ґрунтується на лицемірстві й обмані.

Планування – це визначення пріоритетних завдань виховання учнів класу/колективу на певний термін на основі аналізу проблем у їхньому розвитку, створення системи дійових заходів, дій класного керівника

разом з іншими учасниками педагогічного процесу (учителями, батьками, громадськими інституціями).

Позакласна робота – спеціально організовані позаурочні заняття, які сприяють поглибленню знань, розвитку вмінь, навичок, здібностей учнів, задоволенню інтересів і забезпеченню їхнього розумового відпочинку.

Позашкільна робота – освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва.

Позашкільні форми виховання – це форми організації різноманітної суспільно корисної діяльності, яку проводять сьогодні дитячі і молодіжні організації, об'єднання, товариства, загони тощо.

Покарання – це засіб педагогічного впливу, що використовується в разі невиконання встановлених в суспільстві вимог і норм поведінки.

Правдивість – риса людини, для якої є правилом говорити правду.

Працьовитість – вимогливе ставлення людини до своєї трудової діяльності, що зовні проявляється в кількості та високій якості її суспільно значущих результатів.

Принципи управління – вихідні положення, які визначають основні напрями, форми, засоби та методи управління загальноосвітніми закладами.

Принциповість – якість особистості, яка керується у поведінці принципами, внутрішніми переконаннями, дотримується і послідовно відстоює їх.

Процес виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування різнобічно і гармонійно розвиненої особистості.

Психологічний клімат – це емоційно-психологічна атмосфера, яка створюється внаслідок ставлення людей до виробничого середовища (до умов праці, знярядь виробництва та інше).

Ревнивість – якість, що проявляється у неприязно-ворожому ставленні до успіхів, досягнень чи популярності іншої особи, а також до її самостійності в діях і почуттях.

Розвиток – це специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного.

Розвиток особистості – це процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті її соціалізації і виховання.

Самоврядування в школі – це надане законом право місцевих органів самостійно розв'язувати коло питань, що входять до їхньої компетенції; діяльність щодо реалізації цього права.

Самодисципліна – це вироблена звичка тримати під контролем всі свої дії, дотримуватися власного розпорядку і встановлених правил. Ця звичка дає змогу людині зосередитися на конкретній меті, усвідомлювати шляхи її досягнення, а не «розмінюватися» на порожні розваги.

Свідомість – це одне з основних понять філософії, соціології і психології, що означає здатність людини до ідеального відтворення дійсності за допомогою мислення.

Світогляд – це система поглядів на світ загалом, на місце людини у реальній дійсності, її ставлення до цього світу, а також обумовлені цими поглядами основні цілі життя та цінності.

Середовище – це сукупність умов існування людини та суспільства. У соціології під соціальним **середовищем** людини розуміють економічні, політичні, соціальні, духовні, територіальні умови, що впливають на становлення особистості.

Скнарість – особливе ставлення до матеріальних цінностей, коли їх нагромадження розглядається як самоціль, заради якої людина забуває про корисне призначення нагромаджених предметів.

Скромність – якість людини, що характеризує її ставлення до інших і до самої себе. Полягає в тому, що людина не любить виставляти напоказ свої чесноти й успіхи, не визнає за собою ніяких переваг чи особливих прав, добровільно підпорядковує себе вимогам суспільної дисципліни, обмежує власні потреби умовами, що існують у суспільстві, ставиться до всіх людей з повагою, виявляє терпимість до їхніх недоліків і водночас критично ставиться до своїх заслуг і недоліків.

Сміливість – якість, що характеризує здатність людини долати в собі почуття страху, невпевненості в успіху, сумнів перед труднощами і несприятливими для неї наслідками.

Совісність – здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, визначати для себе умови виконання і здійснювати самооцінювання власних учинків; виявлення моральної самосвідомості особистості.

Соціально-психологічний клімат – якісний аспект міжособистісних стосунків, що проявляється у сукупності внутрішніх (психологічних) умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і різнобічному розвитку особистості у групі.

Співчутливість – якість, що полягає в яскраво вираженій здатності співпереживати, співчувати іншій людині. Одна з форм виявлення людинолюбства.

Спілкування – це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками **спілкування**.

Стиль керівництва – сукупність засобів впливу керівника на підлеглих, яка обумовлена специфікою завдань, поставлених перед підприємством, взаємовідносинами керівника з підлеглими, обсягом його посадових повноважень, особовими якостями всіх членів колективу.

Стиль керівництва – це якісна характеристика діяльності керівника, способів його впливу на виконавців.

Творча діяльність – індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність.

Толерантність – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних. Виникла **толерантність** у західній цивілізації на релігійному рівні. Виникнення цього терміна пов'язують з підписанням Нантського едикту.

Традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т. ін., що склалися історично і передаються з покоління в покоління; звичайна, прийнята норма, манера поведінки, усталені погляди, переконання когось, монотонність; узвичаєння, узвичаєність, неписаний закон.

Управління процесом виховання – діяльність педагогів, що забезпечує планомірний і цілеспрямований виховний вплив на вихованців.

Урок – це форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу й відповідно до розкладу.

Учніське самоврядування – це спосіб і принципи організації учнівського колективу, що забезпечує комплексний підхід до виховання учнів шляхом їх залучення до систематичної участі в освітньому процесі. Це самостійна діяльність учнів, яка здійснюється відповідно до мети та завдань, що стоять перед учнівськими колективами, під керівництвом відповідального педагога.

Учніський колектив – це об'єднання дітей, згуртованих спільною метою, корисною діяльністю (працю, навчання тощо). Головна ознака учнівського колективу: єдність мети, певна організація спільної діяльності.

Форми виховання (виховної роботи) – це варіанти організації конкретного виховного процесу; композиційна побудова виховного заходу. Вони завжди взаємопов'язані зі змістом.

Цинічність – якість, що проявляється у зневажливому ставленні людини до здобутків культури, моральних і духовних надбань людства, загальноприйнятих норм поведінки.

Чванливість – зверхнє, зарозуміле, зневажливе ставлення до людей, їхніх знань і досвіду; зневага до культурних здобутків минулого інших народів; необґрунтоване хизування своїм соціальним становищем чи належністю до певної нації, спільноти; зазнайство, заспокоєння на досягнутому, перебільшення своїх здібностей і прав, що ґрунтується на уявленні про особисту чи групову винятковість.

Чесність – одна з найважливіших ознак моральності. Охоплює правдивість, принциповість, виконання узятих на себе зобов'язань, щирість, визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить.

Чуйність – характеризує співчутливе ставлення до інших людей, турботу про їхні потреби, запити і бажання, уважне ставлення до їхніх інтересів, проблем, думок і почуттів.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Програма вивчення учнів і типовий план складання характеристики

Загалом програма вивчення учня передбачає діагностику рис його особистості за напрямками: учень у школі, учень у класному колективі, учень поза школою, учень у сім'ї, а також особливості всіх психічних процесів, провідних видів діяльності (навчання, дозвілля, розвиток).

1. **Демографічні відомості:** прізвище, ім'я та по батькові; день, місяць, рік народження; прізвище, ім'я та по батькові матері і батька, їхня професія, місце роботи, займана посада, домашня адреса, телефон.

2. **Умови розвитку і виховання в сім'ї:** склад сім'ї, матеріально-побутові умови, вплив батьків на виховання дитини, їхня психолого-педагогічна культура, ставлення до школи.

3. **Рівень фізичного розвитку:** стан здоров'я, володіння санітарно-гігієнічними навичками, спортивні інтереси, потреби.

4. **Моральні якості:** загальний рівень морального розвитку; знання морально-етичних норм і правил; рівень сформованості вмінь і навичок моральної поведінки, співвідношення її з загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями; соціально-моральний статус у колективі; рівень і особливості спілкування з молодшими, ровесниками і старшими; рівень сформованості почуттів патріотизму та інтернаціоналізму, національної гідності; рівень правової і екологічної культури, здатності до самооцінки; особливості прояву дисциплінованості, відповідальності, совісті, соціальної зрілості і активності, милосердя, гуманізму.

5. **Розумовий розвиток:** загальний розумовий розвиток, рівень інтелекту, потенціальні розумові можливості, інтереси, схильності; ставлення до навчальної діяльності; сформованість мотивів навчання; рівень володіння методами і прийомами самостійної пізнавальної діяльності; успішність, її адекватність розумовим можливостям.

6. **Трудове виховання:** сформованість ставлення до праці, її різних видів, мотивів трудової діяльності; рівень володіння уміннями і навичками в різних видах праці; соціальні мотиви до праці; загальна культура різних видів праці

(фізичної, обслуговуючої, розумової); інтереси і схильності до певних видів професійної діяльності, рівень і стійкість професійної орієнтації.

7. Естетична вихованість: сформованість естетичних почуттів та вмінь, інтереси і схильності в різних видах мистецтва; здатність творити прекрасне в повсякденній діяльності.

8. Психічний розвиток: потреби та рівень сформованості уваги, культури мовлення, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уваги, почуттів, волі; особливості прояву характеру; здібності; темперамент.

9. Особливості впливу біологічного та соціального факторів на розвиток особистості учня. Особливі випадки впливу на вихованця, його наслідки.

10. Загальні психолого-педагогічні висновки: позитивні якості сформованості особистості з погляду різнобічного гармонійного розвитку особистості: недоліки та складності у соціально-психологічному становленні вихованця, їхні причини, шляхи та засоби подолання; рекомендації до індивідуального підходу і виховних впливів.

Методика вивчення учнів

1. Визначення мети вивчення.

Система вивчення особистості учня та учнівського колективу має бути погоджена з програмою виховання. Тобто вивчення якостей особистості треба починати тоді, коли ставиться завдання формування саме цієї якості.

2. Планування етапів вивчення.

3. Складання програми вивчення.

4. Відбір доцільних методик.

5. Визначення відповідних критеріїв і показників досліджуваних якостей.

6. Проведення відповідної роботи.

7. Узагальнення результатів, створення рекомендацій для батьків і педагогічного колективу, ознайомлення учнів.

Методика вивчення учнівського колективу

Програма вивчення колективу має таку саму структуру, що й програма вивчення особистості, однак до неї слід додати ті розділи, що описують суто колективні стосунки: склад класу, рівень розвитку колективу, стосунки у колективі та діяльність активу, місце класного колективу у шкільному.

Основні застосовувані *методи вивчення колективу*: методи узагальнення індивідуальних показників розвитку на групу учнів, соціометричні методики.

Програма вивчення колективу та план складання характеристики класу [10]

1. Склад класу: віковий та гендерний склад класу; пізнавальний рівень, розвиток учнів; працездатність та успішність учнів.

2. Рівень розвитку колективу: стадія (етап) розвитку дитячого колективу; характерні ознаки розвитку колективу; особливості розвитку активу, його роль у формуванні та зміцненні колективу; діяльність органів самоврядування; напрями та стилі взаємин між активом, органами самоврядування та вихованцями між собою; лідери в колективі; їхній вплив на життєдіяльність вихованців; вплив перспективних ліній на розвиток колективу; напрями та форми зв'язку класного колективу із загальношкільним.

3. Рівень морально-духовного розвитку колективу: рівень володіння загальнолюдськими цінностями; особливості прояву почуттів членів колективу; рівень захищеності особистості; сформованість вмінь і навичок в моральній поведінці.

4. Рівень фізичного розвитку колективу: загальний стан здоров'я учнів; ставлення дітей до фізичної культури і спорту; потреби у фізичному розвитку.

5. Рівень трудового виховання: ставлення учнів до праці (громадської діяльності); рівень сформованості соціально-психологічної готовності до праці; сформованість вмінь і навичок у сфері трудової діяльності; професійна спрямованість учнів.

6. Рівень естетичного виховання: сформованість почуттів прекрасного; інтереси учнів до певних видів мистецтва; потреби учнів у сфері естетичного розвитку.

7. Шляхи та засоби подальшого формування класного колективу, створення сприятливих умов для розвитку особистості в колективі.

Наведемо декілька форм і методів, які можна використати для вивчення учнів та учнівського колективу.

Примітка. Використовуючи програму вивчення учнів та учнівського колективу, визначіть, які форми й методи варто використати для визначення тих чи тих параметрів розвитку.

Анкета для вивчення класного учнівського колективу

1. Віковий склад класу.
2. Пізнавальний рівень, загальний розвиток учнів.
3. Працездатність і успішність учнів.
4. Громадське обличчя класу.
5. Чи є угруповання в колективі за діловими інтересами або негативного характеру? Як учні ставляться один до одного? Як ставляться до класних справ?
6. Чи люблять учні разом проводити час у школі і поза нею?
7. Чи дружать хлопці з дівчатами? Чи захищають хлопці дівчат?
8. Чи немає в класі кругової поруки? Якщо є, то в чому вона проявляється?
9. Чи переживають учні успіхи і невдачі свого класу, чи вболівають за свій колектив?
10. Чи вміють учні самі організовуватися для виконання колективних справ? Чи вміють вони розподіляти між собою роботу і раціонально її виконувати?
11. Чи вміють терпеливо й уважно вислуховувати один одного?
12. Чи виконують розпорядження уповноважених осіб? Які вчинки своїх товаришів схвалюють? Які осуджують?
13. Чи є розходження між тим, що учні говорять, і тим, що роблять?
14. Наявність критики і самокритики в класі?
15. Що об'єднує учнів: спільне місце проживання, місце за партою, інтереси, спільна праця?
16. Де дружать учні? Тільки в школі чи поза нею?
17. Чи уважні до своїх товаришів? Чи прагнуть допомогти їм? У чому ця допомога проявляється?
18. Чи вимогливі учні до своїх друзів? Чи вміють її проявити?
19. Як клас ставиться до дезорганізаторів, відмінників, активу, невстигаючих?
20. Чи правильно ставляться учні до товаришів з фізичними вадами?
21. Який склад активу класу? Офіційний актив і фактичний актив.
22. Чи має актив авторитет? Який актив переважає: постійний чи змінний.
23. Чи знають у класі про те, чим живе школа, інші класні колективи?
24. Чи вносяться в класі пропозиції щодо поліпшення життя класу?
25. Чи виконує клас загальношкільні доручення?
26. Який характер зв'язків класного колективу з учнями іншого класу? (Шефство, змагання, спільні справи).
27. Загальний морально-психологічний клімат колективу.

Анкета для вивчення рівня вихованості учнів. Методика «Вибір»

Мета: виявити ступінь сформованості моральних якостей особистості, становлення школярів до моральних норм суспільства,

Процедура проведення: учням пропонується виконати завдання: як Ти діятимеш в таких ситуаціях? Обери відповідь, яка відповідатиме Твоєму вчинку або допиши свою відповідь:

1. Тобі дали доручення, яке Тобі не по душі, але його виконання необхідне колективу. Як Ти вдієш?

- а) сумнівно виконаєш доручення;
- б) залучиш до виконання товаришів, щоб не виконувати роботу самому;
- в) попросиш дати інше, цікавіше для тебе доручення;
- г) знайдеш причини, щоб відмовитись;
- д) або...

2. Ти випадково почув, як група твоїх однокласників висловила справедливі, але неприємні зауваження щодо Тебе. Як ти вдієш?

- а) спробуєш пояснити їм, чим викликана твоя поведінка;
- б) переведеш розмову на жарт, але намагатимешся виправитися;
- в) зробиш вигляд, що нічого не чув;
- г) або...

3. Ти випадково, не бажаючи того, причинив зло іншій людині або наніс їй незначний збиток. Як Ти діятимеш?

- а) зробиш усе можливе, щоб усунути зло;
- б) вибачишся, пояснивши, що ти зробив це не навмисно;
- в) зробиш вигляд, що ти не завинив;
- г) або...

4. Ти став свідком того, як один учень несправедливо образив іншого на твоїх очах. Як Ти діятимеш?

- а) вимагатимеш, щоб він вибачився перед тим, хто постраждав;
- б) висловиш співчуття тому, кого образили;
- в) зробиш вигляд, що тебе це не стосується;
- г) або...

Обробка отриманих даних. Переважний вибір учнями відповіді а) свідчить про активне, стійке, позитивне ставлення до моральних норм (III високий рівень моральної виховності).

Перевага відповіді б) вказує на недостатню стійкість позитивного ставлення до моральних норм – можливі компроміси у поведінці (II – середній рівень).

Перевага відповіді в) характеризує пасивну і недостатньо стійку поведінку і свідчить про переважно негативне ставлення до моральних норм (I – низький рівень моральної вихованості).

Відкрита анкета на виявлення рівня вихованості

1. Чи поважаєте думку інших, якою вона б не була?
2. Чи надаєте Ви послуги старшим?
3. Зазвичай відповідаєте на питання доброзичливо, зрозуміло, привітно?
4. Чи вважаєте себе вихованою людиною?
5. Чи можете дозволити собі розмову з батьками на піднесеному тоні?
6. Зазвичай вибачаетесь за провину?
7. Чи любляете відвідувати театр, виставки, концерти?
8. Чи пунктуальна Ви людина?
9. Любляете читати художню літературу?
10. Чи розвинене у Вас відчуття міри?
11. Коли слухаєте співрозмовника, Ви його перериваєте?

Методики вивчення здібностей дітей з урахуванням інтелектуального розвитку

Методика «Спостережливість»

Мета: встановити рівень розвитку спостережливості.

Хід експерименту: потрібно підібрати дві картини, нескладні за сюжетом і кількістю деталей (наприклад, які зображують інтер'єр кімнати), однакові в усьому, крім заздалегідь передбачених десяти відмінностей: відсутність чи інше розміщення якої-небудь деталі на одній із цих картин порівняне з іншою.

Картини потрібно вивісити на дошці на одну-дві хвилини, щоб учні знайшли відмінності і записали їх. У молодших класах картини можна не забирати під час запису відмінностей. За отриманими результатами підраховують кількість правильно помічених відмінностей, із цієї величини відраховують вказані помилково відмінності, які не існують. Знайдений показник ділять на фактичну кількість відмінностей. Що ближче до 1 отриманий результат, то вищий рівень розвитку спостережливості учня.

Методика «Анаграми»

Мета: виявити наявність чи відсутність у школярів одного з компонентів теоретичного мислення – здатності теоретичного аналізу.

Хід експерименту: учням пропонується низка анаграм (деформовані слова). Вони повинні за цими анаграмами знайти вихідні слова:

- 1) лбко; 2) раяі; 3) еравшн; 4) ркдети;
- 5) окамднри; 6) упкс; 7) агнррі; 8) рбкаробо.

Через кілька хвилин після початку роботи стає зрозуміло, що учнів можна розділити на дві групи. Одні намагаються побудувати слова методом спроб і помилок. Кожне завдання (анаграму) вони розв'язують як нове. У цих школярів немає здатності до теоретичного аналізу. Учні з другої групи швидко знаходять відповіді всіх анаграм. Вони з'ясовують, що всі анаграми побудовані на основі однієї загальної ознаки – потрібно читати букви парами справа наліво.

Нерідко у школярів, особливо старшокласників, виникають труднощі під час підготовки і виступу на будь-яку тему. Для виявлення причин таких труднощів можна запропонувати анкету, за змістом якої учням потрібно рангувати ці труднощі за їхньою важливістю.

Цифрою 1 потрібно позначити те, що найбільше перешкоджає, цифрою 2 – перешкоджає меншою мірою, цифрою 3 – такі труднощі, з якими вони не стикаються зовсім.

Труднощі	Рангове місце
<ol style="list-style-type: none"> 1. Не можу сформулювати свою думку 2. Не навчився переконувати 3. Не вмію побудувати логіку доказовості 4. Не помічаю власних помилок в аргументуванні й логіці доказовості 5. Не вмію зібратися з думками, розгублююся, коли хто небудь із слухачів зі мною не погоджується 6. Не навчився самостійно, без чиеїсь допомоги готуватися до виступу 7. Не вмію самостійно працювати з книжкою 8. Не вмію виділити у своєму виступі головного 9. Не можу викликати на дискусію 10. Не знаю, як зацікавити слухачів 11. Не вмію правильно добирати приклади, щоб проілюструвати думку 12. Не можу вловити настрою більшості 13. Не вмію спиратися на тих, хто мої судження підтримує 14. Не вмію добирати наочно-ілюстративний матеріал 15. Не завжди доцільно використовую дібраний матеріал 	

Анкета для батьків

1. Скільки часу (приблизно) Ви приділяєте спілкуванню з дитиною:
протягом дня...
протягом тижня...
під час прогулянок (до лісу, на річку тощо).
2. Які види спілкування існують у Вашій родині?
3. Чи вважаєте Ви час спілкування достатнім для виховання дитини? Чому?
4. Чи вважаєте Ви, що правильно розумієте особливості розвитку своєї дитини?
5. Чи натрапляєте Ви на труднощі у процесі виховання дитини? На які? Як їх долаєте?

Анкета для батьків

Метою анкети є отримання додаткових відомостей про особливості й умови виховання дитини, виявити вплив сімейної атмосфери на формування моральних, естетичних, вольових якостей, самостійності, відповідальності дітей залежно від умов виховання.

1. Загальна сімейна атмосфера:

- а) доброзичлива;
- б) інколи бувають сварки;
- в) постійна напруженість.

2. Чи завжди члени сім'ї дотримуються єдиних вимог щодо дитини:

- а) завжди;
- б) трапляється неузгодженість;
- в) завжди незлагодженість.

3. Яких принципів виховання Ви дотримуєтесь?

- а) суворості;
- б) усе в міру;
- в) поблажливості.

4. Як відгукується Ваша дитина на вимогу дорослих?

- а) виконує відразу;
- б) потрібно повторити вимогу;
- в) підкоряється з небажанням.

5. Чи охоче Ваш син (дочка) вчиться самостійно їсти, одягатися, прибирати за собою, виконувати уроки?

- а) здебільшого охоче;

б) буває по-різному;

в) неохоче.

6. Як Ваша дитина займається розумовою роботою?

а) самостійно;

б) деякий час працює самостійно, а потім звертається за допомогою до дорослого;

в) зразу чекає допомоги.

7. Як Ваша дитина поводить, якщо в неї щось не виходить?

а) самостійно продовжує пошук;

б) стає нетерплячою, звертається за допомогою;

в) залишає справу, переключається на інше.

8. Як Ваша дитина, виконуючи завдання, реагує на схвалення/несхвалення дорослих:

а) радіє;

б) зовні стримана;

в) байдужа.

9. Якщо Ваша дитина нетерпляча, чи вважаєте Ви це рисою її характеру або віковим явищем?

а) так;

б) ні.

10. Як Ви дієте, якщо Ваша дитина особливо добре поводить себе?

а) хвалите;

б) заохочуєте;

в) не звертаєте уваги.

11. Як Ви здебільшого реагуєте на прохання дитини допомогти їй?

а) розбираєтеся разом, надаючи ініціативу дитині;

б) зовні стримано, не переживаєте;

в) байдужі, відмовляєтеся через утому, зайнятість.

12. Хто із членів сім'ї найчастіше:

а) займається з дитиною;

б) гуляє;

в) відмовляється це робити через якісь обставини?

Навчальне видання

Наталія Калита

КЕРІВНИЦТВО ДІЯЛЬНІСТЮ КОЛЕКТИВУ

Матеріали для семінарських занять і самостійної роботи

*Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

Головний редактор

Ірина Невмержицька

Редактор

Іванна Біблій

Технічний редактор

Наталія Кізіма

Коректор

Оксана Бульбах

Здано до набору 15.05.2019 р. Підписано до друку 29.05.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. Наклад 100 прим.
Ум. друк. 4,25 арк. Зам. 61.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 2140 від 1. 07. 2016 р.) 82100, Дрогобич, вул. І.Франка, 24, к.42.